

КЕҢЕС ДӘУІРІ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ЗАМАН ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА СОВЕТСКОГО И СОВРЕМЕННОГО ПЕРИОДА

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЕҚЫҰ-ҒА ТӨРАҒАЛЫҚ ЕЛІМІЗДІ ӘЛЕМГЕ ТАНЫТУДАҒЫ МӘРТЕБЕЛІ БАСТЫ ҚАДАМ

Б.Қ.Әбдіғұлова –

п.ғыл.к., профессор Абай атындағы ҚазҰПУ

Тәуелсіз Қазақстан Республикасы демократиялық құндылықтарды құрметтеу, ашық қоғам құру, адам құқын қорғау салалары бойынша айтарлықтай жетістікке жетті. Отанымыздың экономикасы көтеріліп, халқымыздың әл ауқатын арттыру бағытындағы шаралар мен саяси реформалар жүргізіліп, еліміз дағдарыстан кейінгі даму кезеңіне бет бұрды. Қазақстан Шығыс пен Батыс, Еуропа мен ТМД және Орталық Азия елдері арасында бірқатар халықаралық маңызды шараларға көш бастаушысы болды. «Қазақстан аймақтық және жаһандық қауіпсіздікті нығайту, қарусыздандыру үдерістерін ілгерлетуге, жаппай қырып- жою қаруын таратпауға, Ауғанстандағы жағдайды тұрақтандыруға өз үлесін қосып келеді» (1). Еліміздегі этносаралық татулық пен дінаралық келісім үдерісі-әлем мойындаған жетістік. Қазақстан Республикасы әлемдік қағамдастық тарапынан танылып, оң бағаланып беделі биік халықаралық ұйымдарға мүше болды. Соның бірі **БҰҰ** және **ЕҚЫҰ-ға** (*Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйым*) төралық болып сайлануы.

1945 жылы БҰҰ құрылды. Ұйым құрылғаннан 60 жылдан соң оған мүше мемлекеттердің саны 51-ден 192-ге дейін есті, яғни 4 есе. Қазақстан 1992 жылы 2 наурызда БҰҰ мүшелігіне өтті. Қазақстан Республикасы халықаралық қарым-қатынасты нығайту жолында 105 мемлекетпен дипломатиялық қатынас орнатты. 30-дан астам елдерде Қазақстанның елшіліктері мен консулдықтары бар.

БҰҰ Дипкорпуста 640 елдің өкілеттілігі бар. Қазір Қазақстан әлемнің 75 мемлекетінде елшіліктер мен консулдықтар ұстап отыр. БҰҰ қызметінде Қазақстанның танылуы ретінде еліміз ұйымның басты орындарының бірі-Азия мен Тынық мұхиты өңірлеріне арналған экономикалық және әлеуметтік кеңесіне (ЭКОСОС) сайланды. Қазақстан БҰҰ құрамында мүше болған 18 жыл ішінде халықаралық бейбітшілік пен қауіпсіздікті қолдауға орасан зор үлес қосты. Ядролық қарудан бас тарту, Азияда сенім шараларын орнату, Еуразия кеңістігінде интеграциялық үдерісті нығайту, теңізге шығатын жолы жоқ бір топ елдердің мүддесін ілгерілетуге қолдау жасау, өркениеттер мен діндер

ұнқатысуын қолдау – осының барлығы БҰҰ Жарлығының мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес елімізде қолға алған қадамдар. Қазақстан БҰҰ-ында әлемдік проблемаларды шешуде салмақты іс-әрекетке жүгінетін мемлекет ретінде танымал. 2006 жылы 2 қарашада Бас Ассамблеясының пленарлық мәжілісінде Қазақстан 192 мемлекеттің 187-інен қолдау тауып, Орталық Азияда алғаш болып ЭКОСОС-қа мүше 54 мемлекет қатарына сайланды.

ЭКОСОС-тағы мүшелік еліміздің халықаралық қауіпсіздік пен жаппай қырып-жою қаруын таратпау режимін нығайтуға, өркениеттер ұнқатысуын дамытуға, Мынжылдық мақсаттарын табысты іске асыруға қосқан үлесін мойындауға негізделген.

2007 жылы мамырда Алматыда 50 мемлекетті біріктіретін, аса ірі өңірлік экономикалық комиссияның-Азия мен Тынық мұхиты үшін БҰҰ экономикалық және әлеуметтік комиссияның (ЭСКАТО) 9 күнге созылған 63-ші сессиясы өтті.

БҰҰ ЭСКАТО комиссиясы 63-ші сессиясының төрағасы Марат Тәжин сессия аясындағы қорытынды сөзінде: «Қазақстанда өткізу құрметіне ие болған БҰҰ комиссиясы 63-ші сессиясы жұмысының айрықша жемісті болғандығын ерекше қанағат сезіммен атап айтқым келеді. Біз барлық өңірлерде алаңдаушылық туғызып отырған көптеген күрделі мәселелер бойынша, Мынжылдық даму мақсаттарынан бастап, Азия-Тынық мұхиты өңірлерінің экономикалық өсуі ауқымындағы денсаулық сақтау жүйелеріне дейінгі көптеген проблемаларды ортаға салдық. Әрине, оған арнайы іс-шаралардың мазмұнды бағдарламалары да өз ықпалын тигізгені сөзсіз. Биылғы жылдың «Азия Тынық мұхиты өңірлерінде Мынжылдық мақсаттарына жету үшін экономикалық өсімді үдейту аясында денсаулық сақтау жүйелерін дамыту» тақырыбын талқылау ең алдымен демографиялық және эпидемиологиялық өзгерістердің нәтижесінде өңірдегі денсаулық сақтау жүйелерінің алдындағы мәселелердің сан алуан және көпқырлы екендігін айқын көрсетті», - деп атап айтты (2). Қатысушылар құрамы мен қаралатын мәселелер ауқымы бойынша бұл жиын Қазақстан және Орталық Азиядағы өзекті проблемалардың шешілуіне бүкіл әлемдік қауымдастықтың қатысуына ықпал етпек.

Қазақстан ядролық қарудан өз еркімен бас тартқан әлемдегі елдердің бірі. Бұл мәселені БҰҰ аясындағы жиын-мәжілісінде үнемі көтеріп, басқа мемлекеттерге үлгі көрсетіп келеді. Біздің республикамыздың ядролық қаруды сынауды толық тоқтату жөніндегі табанды ұстанымы БҰҰ тарапынан қолдау тауып келеді. 2007 жылы 30 қарашада Мадритте Еуропадағы қауіпсіздік пен ынтымақтастық ұйымына мүше 56 мемлекеттің Сыртқы істер министрлері кеңесінің жалпы отырысында Қазақстан Республикасы Ұйымының 2010 жылғы төрағасы болып сайланды. ЕҚЫҰ тарихында тұңғыш рет Қазақстан әлемдік аренадағы ең биік тұғырға көтерілді. 1975 жылы Еуропадағы қауіпсіздік пен ынтымақтастық жөніндегі кеңеске қатысқан 35 елдің басшылары Хельсинкиде Қорытынды актісіне қол қойған кезден осы аталмыш ұйымның тарихы бастау алады. «Хельсинки диалогы» - деп аталатын құжатта қатысушы елдердің өзара қарым-қатынастарында басшылыққа алынатын 10 қағида бекітілді. «Олар – егемендіктің теңдігі және егемендікті құрметтеу; қуш қолданбау және қоқан-лоқы жасамау; шекаралардың мызғымастығы; мемлекеттер жерінің тұтастығы; даулы мәселелерді бейбіт түрде реттеу; бір-бірінің ішкі істеріне араласпау; адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу; халықтардың теңдігі мен өз тағдырын өзі шешу құқығы; мемлекеттер арасындағы ынтымақтастық; халықаралық құқық бойынша міндеттемелерін адал орындау». Қорытынды актінің 1-ші пунктінде «Кеңеске қатысушы мемлекеттердің барлығы оған егемен және тәуелсіз мемлекеттер ретінде, толық теңдік жағдайында қатысады. Кеңес әскери одақтардан тыс өткізіледі» - деп жазылған. Осы Қорытынды актідегі міндеттер «үш көрзенкеге», яғни өлшемдерге бөлінді. Бірінші, әскери-саяси қауіпсіздік пен қару-жаракқа бақылау орнату, қақтығыстардың алдын алу мен шешу; екінші, экономикалық-экологиялық өлшем, экономика, ғылым, техника және қоршаған ортаны қорғау; үшінші, адамдық өлшем-гуманитарлық және басқа салалардағы (ақпарат, мәдениет, білім), адам құқығы туралы ынтымақтастық мәселелер жатады.

1990 жылға дейін ЕҚЫҰ нормалар мен міндеттемелерді даярлайтын кездесулер мен конференциялар ретінде қызмет жасап, олардың орындалуы жөнінде мерзім сай ақпарат тыңдалып отырды.

1990 жылы Еуропа үшін жоғары деңгейде Париж хартиясының қабылдануы Форумның қызметіне үлкен бетбұрыс жасады. Париж хартиясы негізінде Еуропадағы тарихи өзгерістер үдерісін бсқаруға үлес қосу мен «қырғи-қабақ соғыс» біткен соң туындаған жана сынақтарға жауап беру міндеті тұрды. Осындай міндеттерді жүзеге асыру үшін бірнеше мекемелер мен институттар құрылды. Кеңес жүйелі сипат алып, кездесулер өткізу тұрақтандырылды. Осы жылдың қарашасында Еуропадағы кәдімгі қарулы күштер туралы шарт (ЕКҚКШ) туралы қаруландыруға бақылау саласында жауапты келісім даярланды.

1994 жылы жоғары деңгейде Будапеште өткен кездесуде **ЕҚЫҰ-ні ЕҚЫҰ Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық жөніндегі ұйым деп атау жөнінде шешім қабылданды. Бұның өзі Ұйым жұмысына жаңаша саяси серпін берді.**

1994 жылы осы ұйымның Будапеште өткен саммитіне 55 мемлекет қатысты. Елбасы Н.Ә.Назарбаев осы жиында алғаш рет сөз сөйлеп, Қазақстанның Еуропа мен Азия кеністігіндегі қауіпсіздікпен даму процестерін қамтамасыз ету жөнінде өз ұсыныстарын ортаға салды. Осы жиынның тәуелсіз Қазақстан үшін маңызы ерекше болды, өйткені әлемдегі ядролық қарулы мемлекеттердің Қазақстанға берген қауіпсіздік кепілдігі туралы келісімге қол қойылды.

1996 жылы Лиссабон кездесуінде «XXI ғасырдың Еуропасы үшін жалпы және жан- жақты қамтитын қауіпсіздік үлгілері» туралы декларация қабылданды. «Қарулануға бақылаудың негіздері», «Қауіпсіздік саласындағы өзара іс қимыл бойынша форумның күн тәртібін дамыту» сияқты маңызды құжаттар қабылданды.

ЕҚЫҰ-ның Бас хатшысын Сыртқы істер министрлігінің кеңесі 3 жылға сайлайды. 2005 жылдан бастап бас әкімшілік лауазым иесі болып Марк Перрен де Бришамбо (Франция) иеленеді. Бұл ұйым Венада орналасқан. Онда 3300 адам жұмыс істейді, олардың басым бөлігі (2800 адам) 19 миссия мен жер-жердегі іс-шараларда қызмет атқарады. 2010 жылы ұйымның бюджеті 150 765 000 миллион еуроны құрайды. 2010 жылы ЕҚЫҰ-ның қаржылық қуатын талқылап, келістіру бойынша үдеріс Қазақстанның жетекшілігімен жүргізіледі. Бюджеттің 72 жүздейі әлемдегі түрлі шараларға жұмсалады. Сонымен қатар, 2006 жылы ЕҚЫҰ-ға өз еркімен 25 миллион еуро көмек көрсетілген. Осындай әлемдегі болашағы мен беделі зор ұйымға төрағалық ету, Қазақ елінің дүние жүзіне танылуына мол мүмкіндік береді.

2010 жылы 1 қаңтарынан еліміз төрағалық іске кірісіпте кетті. ЕҚЫҰ-ға Төраға қандай болмасын ел Ұйымның негізгі жетекші органдарының жұмысын үйлестіреді. Жоғары деңгейдегі саммиттер-кездесулерді, мәжілістерді ұйымдастырады. ЕҚЫҰ-ның биылғы жылғы басты іс шараларынан Парламенттік Ассамблея мәжілістерін, қауіпсіздік саласындағы мәселелерге байланысты жыл сайынғы конференцияны, Экономикалық-экологиялық форум мәжілісін, адам өлшемі саласындағы міндеттемелерді орындау бойынша кеңесті, Толеранттылық және кемсітпеу бойынша жоғары деңгейдегі конференцияны, Ланкестіктің алдын алу жөніндегі конференцияны, Копенгаген құжатының 20 жылдығына арналған конференцияны атап айтуға болады. ЕҚЫҰ-на Қазақстаннан төраға Қанат Саудабаев-ҚР-ның Мемлекеттік хатшы, Сыртқы істер министрі. Елбасы Н.Ә.Назарбаев қазақстандық төрағалықтың негізгі нысаналары төрт «Т», яғни «траст» (сенім), «традишн» (дәстүр), «транспаренси» (ашқтық) және толеранс «төзімділік» деген ұстанымдар болатынын атап айтты.

Мемлекетіміз алға қойған реформаларды тездетуге, 50 елдің қатарына қосылуды жеделдетуге, қоғамымыздың қазірден де ашық болуына септігін тигізеді.

1. *Нұрсұлтан Назарбаев көреген көшбасшы* // *Егемен Қазақстан*. - 2009. - 31 желтоқсан.
2. *Тәжсин М. Қазақстан және Біріккен Ұлттар Ұйымы: бейбітшілік, қауіпсіздік пен даму жолындағы ынтымақтастық* // *Егемен Қазақстан*. - 2007. - 2 наурыз.
3. *ЕҚЫҰ: әрекет жасайтын кез* // *Егемен Қазақстан*. - 2010. - 20 қаңтар.

Резюме

В статье рассматривается роль и значение председательства Республики Казахстан в OSCE.

Summary

In article is considered about dug and importances chairmanship Republics Kazakhstan in OSCE.

ПЕРВЫЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЕ АКТЫ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ ПО НАЦИОНАЛЬНОМУ ВОПРОСУ ПОСЛЕ ОКТЯБРЬСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ

А.А.Кульшанова -

к.и.н., доцент КазНУ им.аль-Фараби

В первые дни и месяцы советской власти проводились мероприятия по созданию и упрочению ее основ. Они воплощены в ряде декретов, которые можно считать актами конституционного значения